

มหาวิทยาลัยกับโอกาสทางการศึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.สุนันทา พรหมบุญ

บทนำ

การศึกษาเป็นกลไกของการพัฒนาและสืบทอดความรู้ความคิดของมนุษย์ การศึกษาจึงเป็นกระบวนการสร้างปัญญาและคุณธรรมให้แก่มนุษย์ เป็นเครื่องมือดำรงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของสังคม การจัดให้มวลสมาชิกของสังคมมีโอกาสทางการศึกษา เพื่อให้ทุกคนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ จึงเป็นกุศโลบายอันแยบคายในการยกระดับความเป็นมนุษย์ของสมาชิกในสังคมเพื่อการพัฒนาสังคมนั่นเอง เพราะหากสมาชิกของสังคมด้อยโอกาส

ทางการศึกษา สังคมนั้นจะค่อยพัฒนา

คนไทยชาวซึ่งในพระมหากษัตริย์คุณหาที่สุดมิได้ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จากพระราชกรณียกิจนานัปการที่ทรงบำเพ็ญเพื่อส่วนรวม พระราชกรณียกิจด้านการศึกษาที่ทรงปฏิบัติต่อเนื่องกันมายาวนานกว่า ๒๐ ปี นั้นเป็นที่ประจักษ์ชัดไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาการศึกษาของเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดารการศึกษาสำหรับคนพิการ และการศึกษาสำหรับผู้ด้อยโอกาสอื่นๆ ฯลฯ ด้วยเหตุที่ทรงสำเร็จการศึกษาหลายสาขาวิชา รวมทั้งการศึกษาระดับปริญญาเอกด้านการศึกษาโดยตรง ประกอบกับทรงใฝ่พระราชหฤทัยศึกษาค้นคว้าอยู่เสมอ และทรงปฏิบัติจริงในโครงการส่วนพระองค์ทุกโครงการ อีกทั้งทรงบรรยายและทรงพระราชนิพนธ์เรื่องเกี่ยวกับการศึกษาจำนวนมาก จึงกล่าวได้ว่า **สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเป็นนักปราชญ์ที่รอบรู้และรู้จริงเกี่ยวกับการศึกษา ทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ**

ในวโรกาสที่ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ แทนพระองค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อทรงรับการทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลแฟรงคลิน ดีลาโน รูสเวลต์ ในฐานะที่ประเทศไทยเป็นประเทศดีเด่น ในด้านกิจการสำหรับคนพิการ ณ สำนักงานใหญ่ สหประชาชาติ นครนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๔๔ จึงขออัญเชิญแนวพระราชดำริบางประการเกี่ยวกับโอกาสทางการศึกษา มานำเสนอด้วยความซาบซึ้งในน้ำพระราชหฤทัยอันเปี่ยมด้วยพระเมตตากรุณาของพระองค์

แนวพระราชดำริฯ บางประการ

แนวพระราชดำริบางประการของ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในด้านที่เกี่ยวกับโอกาสทางการศึกษา ที่นำเสนอ ณ ที่นี้ ผู้เขียนวิเคราะห์จากรวมปาฐกถาด้านการศึกษาที่ทรงบรรยายในโอกาสต่างๆ ชื่อ **รัตนพินิจ นิติศกการศึกษา** ของมูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ปี 2542 พระราชดำรัสในหนังสือชื่อ **รัตนประทีป** ของสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ ปี 2543 และพระราชกรณียกิจ ด้านการศึกษา สรุปโดยย่อดังนี้

ด้านโอกาสทางการศึกษาโดยทั่วไป

แต่ละคนเกิดมาอาจมีสมองแตกต่างกันซึ่งเป็นเรื่องของพันธุกรรม แต่การจะตัดสินว่าใครสติปัญญาไม่ตินั้น ควรจะต้องคำนึงว่า เขามีโอกาสเช่นเดียวกับผู้อื่นหรือไม่ เด็กและเยาวชนในชนบทห่างไกล ชนกลุ่มน้อย คนพิการ และผู้ด้อยโอกาสอื่นๆ มักไม่สามารถแข่งขันกับผู้อื่นทำให้เขายังด้อยโอกาสมากขึ้นและทำให้ดูเหมือนว่าเขามีสติปัญญาไม่ดี ทั้งที่ความจริงเขาได้รับโอกาสไม่เหมือนคนอื่น ในหลายกรณีความด้อยโอกาสเริ่มตั้งแต่แรกเกิดเลยทีเดียว คือการขาดอาหารและปัจจัยอื่นๆ ที่จะบำรุงสมองให้สมบูรณ์ ดังนั้น **ผู้ที่มีโอกาสมากกว่า ที่อยู่ในฐานะพอจะทำอะไรได้เพื่อช่วยเหลือผู้ที่มีโอกาสน้อยกว่า ก็ควรจะทำ**

การปฏิรูปการศึกษาเพื่อให้คนไทยทุกคนมีโอกาสพัฒนาให้เต็มตามศักยภาพของแต่ละคน จึงต้องคำนึงถึงความแตกต่างของปัจจัยพื้นฐานของแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่ม ซึ่งมีจุดตั้งต้นหรือโอกาสที่ไม่เหมือนกัน **ควรคำนึงถึงการสร้างและการให้โอกาสแก่กลุ่มต่างๆ เพื่อให้เขามีพื้นฐานและมีความรู้เพียงพอที่จะก้าวต่อไปข้างหน้าได้**

ด้านภาษา การสื่อสาร และการรับข้อมูลข่าวสาร

ภาษาเป็นสื่อของการรับและการถ่ายทอดความรู้และความคิด ดังนั้น การให้เด็กไทยได้เรียนรู้ภาษาอย่างถูกต้อง มีทักษะและความสนใจในการอ่าน การเขียนและการพูด แสดงความคิดเห็น การฟัง และการสรุปความ จึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่ง

ปัจจุบันนี้ นอกจากภาษาไทย ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของคนไทยที่ต้องรู้ให้แจ้งและรักษาไว้ให้ดีแล้ว คนรุ่นใหม่จำเป็นต้องรู้ภาษาอังกฤษ เพื่อที่จะสื่อกับชาวโลกได้ และยังคงควรรู้ภาษาต่างประเทศอื่นๆ ด้วย เพื่อให้สามารถเข้าถึงความรู้และความคิดของวัฒนธรรมอื่นๆ อย่างกว้างขวางอีกด้วย

นอกจากภาษาแล้ว คอมพิวเตอร์ยังเป็นเครื่องมือที่มีพลังมากที่ช่วยในการสื่อสาร การรับข้อมูลข่าวสาร การบันทึก และการจัดการกับข้อมูล **คอมพิวเตอร์กลายเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับทุกคนและทุกสาขาอาชีพ** จึงต้องให้ทั้งครูและเด็กไทยเรียนรู้และมีทักษะเพียงพอ และต้องให้รู้จักใช้คอมพิวเตอร์อย่างประหยัดและคุ้มค่าด้วย เพราะยังเป็นเทคโนโลยีที่ต้องซื้อจากต่างประเทศในราคาแพง **แต่ยังมีผู้ที่ด้อยโอกาสในการเรียนรู้ภาษาและคอมพิวเตอร์ หรือขาดสื่อที่จะเข้าถึงความรู้และข้อมูลข่าวสาร** จึงทำให้เขาพลอยด้อยโอกาสในด้านอื่นๆ ตามไปด้วย

ผู้ด้อยโอกาสไม่ว่าจะเป็นคนในชนบทห่างไกล คนพิการ เด็กเจ็บป่วย ผู้ต้องโทษคุมขัง ฯลฯ มักขาดโอกาสในการเรียนรู้ เพราะขาดผู้สอน อุปกรณ์ หรือสื่อต่างๆ ที่จะช่วยให้เขาเรียนรู้ ที่เหมาะสมกับแต่ละสถานการณ์ จึงมักจะกลายเป็นผู้ด้อยสติปัญญาไปในที่สุด ยิ่งถ้าเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีภาษาและวัฒนธรรมเฉพาะของตนเอง ยิ่งมีปัญหาก็จะสื่อสารและ เข้าถึงแหล่งความรู้และข้อมูล ย่อมทำให้เขาเสียเปรียบที่จะพัฒนา รวมไปถึงสังคมส่วนใหญ่

ด้านวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์

คณิตศาสตร์เป็นพื้นฐานของการศึกษาระดับสูงทุกวิชา ส่วนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีความสำคัญในการฝึกความคิดวิเคราะห์เชิงเหตุผล และกระบวนการแก้ปัญหา เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และการทำงานในโลกสมัยใหม่ที่แวดล้อมด้วยเทคโนโลยีรวมทั้งเป็นพื้นฐานของการศึกษาต่อและการวิจัยในระดับสูงต่อไปด้วย แต่หลักสูตรสื่อการเรียนการสอน และครูผู้สอน มักไม่พร้อมที่จะเอื้อให้เด็กในชนบทห่างไกลและคนพิการได้เรียนรู้คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างเพียงพอ อย่างไรก็ตาม มีกรณีตัวอย่าง

ที่มหาวิทยาลัยเข้าไปให้ความช่วยเหลือแก่โรงเรียนในชนบท ทำให้เด็กเหล่านี้มีความสามารถสูงขึ้นได้ แต่ยังมีโรงเรียนในชนบทและผู้ที่ยังด้อยโอกาสอีกเป็นจำนวนมากที่ต้องการความช่วยเหลือ

ด้านการศึกษาดลอดชีวิต

การศึกษาดลอดชีวิตเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนา การศึกษาที่ถูกต้อง จึงมิใช่เพียงเพื่อเรียนจบหลักสูตรในโรงเรียน หรือเพื่อปริญญาบัตร สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงศึกษาและทรงงานตลอดเวลา ซึ่งน่าจะเป็นเหตุให้ทรงมีพระชนมายุยืนนานด้วย การสร้างลักษณะนิสัย ใฝ่เรียน ใฝ่รู้ ช่างสงสัย ช่างสังเกต รักการอ่าน ชอบบันทึก ชอบทำงาน มีความพยายาม รู้จักประหยัด รู้จักเกรงใจผู้อื่น มีความเอื้ออาทรต่อกัน และรู้คุณพ่อแม่ ครู อาจารย์ เป็นคุณลักษณะสำคัญที่จะทำให้มีความรู้ความคิดกว้างขวาง มีความทันสมัยและทันโลก มีการพัฒนาตนเองและพัฒนางาน อยู่เสมอตลอดชีวิต และมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม

คุณลักษณะดังกล่าวต้องอาศัยการจัดสภาพแวดล้อมที่ชี้ชวนให้เด็กสังเกตและสงสัย จัดประสบการณ์ที่ยั่วใ้ให้อยากเรียน อยากรู้ อยากคิดตั้งแต่วัยเด็กเล็ก รวมทั้งโอกาสที่จะหาความรู้และข้อมูลเพิ่มเติมตลอดชีวิตจากสื่อ เช่น หนังสือ สื่อสารมวลชน และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ตลอดจนสถานศึกษาที่ให้ความรู้ เช่น พิพิธภัณฑ์ สวนพฤกษศาสตร์ สวนสัตว์ หอสมุด และสื่อบุคคล ได้แก่ เพื่อน ครู อาจารย์ และผู้คนแวดล้อม

การศึกษาทางไกลเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่หากสามารถจัดการให้ถูกทางและคุ้มค่าก็สามารถเอื้อต่อผู้อยู่ห่างไกล และผู้ด้อยโอกาสที่ไม่สามารถไปหาแหล่งความรู้ ทำให้เขามีโอกาสได้รับความรู้และข้อมูลข่าวสาร ปัจจุบันอินเทอร์เน็ตก็เป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารที่สะดวกและทันสมัย แต่เทคโนโลยีด้านนี้ยังมีราคาแพงและคนส่วนใหญ่ยังเข้าไม่ถึง

การสร้างโอกาสทางการศึกษาในวัยเด็ก รวมทั้งการให้ผู้ใหญ่มีโอกาสหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ จึงมีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาประเทศอย่างทั่วถึงและทันต่อการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ บนฐานของความรู้และข้อมูลที่ถูกต้องทันสมัย

มหาวิทยาลัยกับผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา

"มหาวิทยาลัย" แปลว่า "แหล่งความรู้อันยิ่งใหญ่" มหาวิทยาลัยเป็นแหล่งของผู้มีโอกาสทางการศึกษาสูง ซึ่งมักทำให้มีโอกาสด้านอื่น ๆ สูงตามไปด้วย จึงน่าจะมีศักยภาพสูงที่สุดที่จะเอื้อโอกาสทางการศึกษาต่อผู้อื่นได้ ดังนั้นมหาวิทยาลัยจึงควรคำนึงถึงผู้ที่ยังด้อยโอกาส ซึ่งมีอยู่จำนวนมาก การจะทำได้ดังนี้ คงจะต้องยอมรับว่า **มหาวิทยาลัยต้องทำงานหนักมากยิ่งขึ้น ในแนวทางที่ไม่สามารถเลียนแบบวิธีการของใครได้ทั้งหมด** มหาวิทยาลัยหลายแห่งคงได้ดำเนินการในเรื่องนี้บ้างแล้ว แต่คงจะต้องทำให้มากขึ้นและทำโดยมีแผนยุทธศาสตร์ให้สัมฤทธิ์ผลในระยะยาว ดังตัวอย่างที่ผู้เขียนขอยกมากล่าวต่อไปนี้

1. การให้โอกาสแก่เยาวชนในชนบทห่างไกล และชนกลุ่มน้อยเข้าเรียนในหลักสูตรต่างๆ ของมหาวิทยาลัย ให้มีจำนวนเพียงพอที่จะเป็นปัจจัยในการพัฒนาท้องถิ่นของเขา และพัฒนาผู้ด้อยโอกาสอื่นๆ ในท้องถิ่นของเขาต่อไป โดยจัดหลักสูตรให้มีภาคปฏิบัติที่เชื่อมโยงกับการประยุกต์ใช้ความรู้ในถิ่นเดิม เพื่อให้บัณฑิตสามารถกลับไปพัฒนาท้องถิ่นของตน ให้มีความเจริญก้าวหน้าต่อไป มิใช่ดึงเขาออกจากท้องถิ่น ทำให้ท้องถิ่นนั้นวันยิ่งอ่อนแอลง

2. การให้คนพิการได้มีโอกาสเข้าเรียนในหลักสูตรต่างๆ โดยพยายามจัดสภาพแวดล้อมและสื่ออุปกรณ์ที่เอื้อต่อผู้พิการให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ รวมทั้งวิจัยพัฒนาสื่ออุปกรณ์ให้เอื้อต่อผู้พิการเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เพื่อให้คนพิการมีโอกาสเรียนในระดับสูง สามารถใช้สติปัญญาช่วยเหลือตนเอง และช่วยพัฒนาสังคมตามศักยภาพของแต่ละคน

3. การจัดหลักสูตรและกิจกรรมให้บัณฑิตและคณาจารย์ได้มีโอกาสสัมผัสกับชุมชนชนบทห่างไกล และผู้ด้อยโอกาสต่างๆ ในสังคม เพื่อเพิ่มประสบการณ์ สร้างจิตสำนึกให้เกิดความเอื้ออาทรต่อคนในชาติด้วยกัน ยกย่องผู้เสียสละ และสร้างวิญญานอาสาสมัครให้เกิดขึ้นในหมู่คณาจารย์และเยาวชน

4. การเชื่อมโยงกับชุมชนด้วยการให้บริการทางวิชาการ ทำการวิจัยเกี่ยวกับปัญหาและภูมิปัญญาท้องถิ่น และเปิดประตูมหาวิทยาลัยให้แก่ชุมชน ด้วยการบริการความรู้ในรูปแบบต่างๆ รวมทั้งการศึกษาทางไกล เพื่อพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง และเพื่อให้การวิจัยตรงเป้าตรงประเด็นปัญหาของประเทศและท้องถิ่น

5. การออกจากร่วมมหาวิทยาลัยไปให้ความช่วยเหลือแก่โรงเรียนในระดับต่างๆ เพื่อการพัฒนาและปลูกฝังทักษะพื้นฐานที่สำคัญ ได้แก่ ภาษา คอมพิวเตอร์ วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เป็นต้น โดยการช่วยโรงเรียนพัฒนาครู ผู้บริหาร หลักสูตร สื่ออุปกรณ์ และสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนการสอน เพื่อยกระดับมาตรฐานของโรงเรียนให้สูงขึ้น รวมทั้งการให้โอกาสแก่ผู้มีความสามารถพิเศษเข้าเรียนในระดับสูง เพื่อเป็นนักวิชาการหรือเป็นผู้นำในโอกาสต่อไป

6. การสร้างความร่วมมือกันระหว่างมหาวิทยาลัย และระหว่างมหาวิทยาลัยกับหน่วยงานอื่นๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งภายในและต่างประเทศ เพื่อระดมทรัพยากร และผนึกกำลังกันหาทางพัฒนาการศึกษาในรูปแบบต่างๆ ให้ครอบคลุมชุมชนทั่วถิ่นไทย เพื่อให้คนไทยทุกคนมีโอกาสรับการศึกษาที่มีคุณภาพมาตรฐาน ทั้งการศึกษาในระบบ นอก ระบบ และตามอัธยาศัย เพื่อให้การศึกษาตลอดชีวิตเป็นวิถีไทย การศึกษาที่ถูกทางจะต้องสร้างคนดี คนเก่ง ไม่ใช่ยิ่งเรียนสูงยิ่งเห็นแก่ตัว

สรุป

การศึกษา คือ เครื่องมือของการพัฒนาคน เพื่อพัฒนาชาติอย่างยั่งยืน และมหาวิทยาลัยควรจะเป็นแหล่งที่มีความพร้อมสูงสุดในด้านนี้ โดยที่มหาวิทยาลัยจะต้อง

ระมัดระวังไม่ทำตนเป็น "หอคอยงาช้าง" ละเลยผู้ด้อยโอกาสต่างๆ ในทางกลับกัน มหาวิทยาลัยควรจะเป็นตัวอย่างทางปัญญาและจริยธรรมแก่สังคมทุกระดับ เป็นผู้สร้างโอกาสและให้โอกาสทางการศึกษาแก่ผู้คนในสังคม และเป็นชุมพลังปัญญาที่ผลักดันให้ชุมชนและชาติ พัฒนาในแนวทางที่เป็นตัวของตัวเอง อย่างมีศักดิ์ศรีในประชาคมโลก

หากทำได้ มหาวิทยาลัยจึงมีความชอบธรรมที่จะเป็น "แหล่งความรู้อันยิ่งใหญ่" อย่างแท้จริง

